

WYROK TRYBUNAŁU (trzecia izba)

z dnia 16 lipca 2009 r. *

W sprawie C-537/07

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Juzgado de lo Social n° 30 w Madrycie (Hiszpania) postanowieniem z dnia 20 listopada 2007 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 3 grudnia 2007 r., w postępowaniu:

Evangeline Gómez-Limón Sánchez-Camacho

przeciwko

Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS),

Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS),

Alcampo SA,

* Język postępowania: hiszpański.

TRYBUNAŁ (trzecia izba),

w składzie: A. Rosas, prezes izby, J.N. Cunha Rodrigues, J. Klučka, U. Lohmus (sprawozdawca) i A. Arabadjiev, sędziowie,

rzecznik generalny: E. Sharpston,
sekretarz: R. Grass,

uwzględniając procedurę pisemną,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) przez A. Álvarez Moreno oraz J.I. del Valle de Joz, działających w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu hiszpańskiego przez B. Plazę Cruz, działającą w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa przez T. Harris, działającą w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez M. van Beeka oraz L. Lozano Palacios, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 4 grudnia 2008 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- ¹ Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni klauzuli 2 ust. 6 i 8 Porozumienia ramowego w sprawie urlopu rodzicielskiego, zawartego w dniu 14 grudnia 1995 r., które stanowi załącznik do dyrektywy Rady 96/34/WE z dnia 3 czerwca 1996 r. w sprawie porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego zawartego przez UNICE, CEEP oraz ETUC (Dz.U. 1996 L 145, s. 4, zwanego dalej „porozumieniem ramowym dotyczącym urlopu rodzicielskiego”), a także dyrektywy Rady 79/7/EWG z dnia 19 grudnia 1978 r. w sprawie stopniowego wprowadzania w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego (Dz.U. 1979, L 6, s. 24).
- ² Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy E. Gómez-Limón Sánchez-Camacho a Instituto Nacional de la Seguridad Social, krajowym instytutem zabezpieczenia społecznego (zwanym dalej „INSS”), Tesorería General de la Seguridad Social i byłym pracodawcą skarżącej, Alcampo SA, dotyczącego prawa do renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy nabytego przez zainteresowaną w trakcie urlopu rodzicielskiego.

Ramy prawne

Uregulowania wspólnotowe

3 Motyw pierwszy dyrektywy 79/7 stanowi:

„Artykuł 1 ust. 2 dyrektywy Rady 76/207/EWG z dnia 9 lutego 1976 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w zakresie dostępu do zatrudnienia, kształcenia i awansu zawodowego oraz warunków pracy [(Dz.U. L 39, s. 40)], przewiduje, że Rada, w celu zapewnienia stopniowego wprowadzania w życie zasady równego traktowania w dziedzinie zabezpieczenia społecznego przyjmie [...] postanowienia, które określą treść, zakres i warunki jej stosowania [...]”.

4 Artykuł 7 dyrektywy 79/7 stanowi:

„1 Niniejsza dyrektywa nie narusza prawa państw członkowskich do wyłączenia z jej zakresu:

a) [...]

b) przywilejów przyznawanych w systemach ubezpieczenia emerytalnego osobom, które wychowywały dzieci; nabycia praw do świadczeń na podstawie okresów przerwy w wykonywaniu pracy ze względu na wychowywanie dzieci;

[...]”.

- 5 Artykuł 2 dyrektywy Rady 86/378/EWG z dnia 24 lipca 1986 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w [zawodowych] systemach zabezpieczenia społecznego pracowników (Dz.U. L 225, s. 40), zmienionej dyrektywą Rady 96/97/WE z dnia 20 listopada 1996 r. (Dz.U. 1997, L 46, s. 20), (zwanej dalej „dyrektywą 86/378”) stanowi:

„1. Przez [zawodowe] systemy zabezpieczenia społecznego pracowników rozumie się systemy nie objęte dyrektywą 79/07[...], które mają na celu zapewnienie pracownikom najemnym i osobom pracującym na własny rachunek, w przedsiębiorstwie, grupie przedsiębiorstw, gałęzi gospodarki lub należącym do grupy zawodowej, świadczeń, których celem jest uzupełnienie ustawowych systemów zabezpieczenia społecznego lub ich zastąpienie, niezależnie od tego, czy przystąpienie do nich jest obowiązkowe, czy dobrowolne.

[...]”.

- 6 Dyrektywa 96/34 ma na celu wdrożenie porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego zawartego w załączniku do tej dyrektywy.
- 7 Zgodnie z art. 2 tej dyrektywy państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy najpóźniej do dnia 3 czerwca 1998 r.

- 8 Porozumienie ramowe w sprawie urlopu rodzicielskiego zawiera następujące zasady ogólne:

„[...]

10. państwa członkowskie powinny zapewnić zachowanie uprawnień do świadczeń w naturze w ramach ubezpieczenia chorobowego w czasie minimalnego okresu urlopu rodzicielskiego;
11. państwa członkowskie powinny również, w zakresie stosowanym ze względu na krajowe uwarunkowania i sytuację budżetową, rozważyć zachowanie uprawnień do odpowiednich świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego, przysługujących podczas minimalnego okresu urlopu rodzicielskiego;

[...]”.

- 9 Klauzula 2 Porozumienia ramowego w sprawie urlopu rodzicielskiego stanowi:

„1. Niniejsze porozumienie, z zastrzeżeniem klauzuli 2.2, przyznaje pracownikom, mężczyznom i kobietom, indywidualne prawo do urlopu rodzicielskiego z powodu urodzenia bądź przysposobienia dziecka, aby umożliwić im opiekę nad dzieckiem przez co najmniej trzy miesiące, do czasu osiągnięcia przez dziecko określonego wieku, maksymalnie 8 lat, zgodnie z ustaleniami państw członkowskich i/lub partnerów społecznych.

[...]

3. W zakresie, w którym przestrzegane są minimalne wymagania niniejszego porozumienia, warunki korzystania z urlopu rodzicielskiego i szczegółowe zasady występowania o niego są określone przez przepisy prawa i/lub układy zbiorowe pracy w państwach członkowskich.

[...]

6. Uprawnienia nabyte lub nabywane przez pracownika w chwili rozpoczęcia urlopu rodzicielskiego zachowane są w niezmienionej formie do zakończenia urlopu rodzicielskiego. Po zakończeniu urlopu rodzicielskiego uprawnienia te mają zastosowanie, ze wszystkimi zmianami wynikającymi z prawa krajowego, układów zbiorowych pracy lub praktyki.
7. Państwa członkowskie i/lub pracodawcy i pracownicy określają status umowy o pracę lub stosunku zatrudnienia na okres urlopu rodzicielskiego.
8. Wszystkie kwestie związane z zabezpieczeniem społecznym związane z niniejszym porozumieniem powinny być rozważane i rozstrzygane przez państwa członkowskie zgodnie z prawem krajowym, uwzględniając ciągłość uprawnień do zabezpieczenia społecznego w różnych systemach, zwłaszcza w systemie opieki zdrowotnej”.

Uregulowania krajowe

- 10 Artykuł 37 ust. 5 *texto refundido de la Ley de Estatuto de los trabajadores* (tekstu skonsolidowanego statutu pracowników), zatwierdzonego królewskim dekretem ustawodawczym nr 1/1995 z dnia 24 marca 1995 r. (BOE nr 75 z dnia 29 marca 1995 r., s. 9654), zmienionego przez Ley 39/1999 para promover la conciliación de la vida familiar y laboral de las personas trabajadoras (ustawę 39/1999 w sprawie wspierania godzenia życia rodzinnego i zawodowego pracowników) z dnia 5 listopada 1999 r. (BOE nr 266 z dnia 6 listopada 1999 r., s. 38934), stanowi, że osoba, która z uwagi na prawną opiekę opiekuje się dzieckiem w wieku poniżej sześciu lat, ma prawo do skrócenia wymiaru czasu pracy przy proporcjonalnym zmniejszeniu wynagrodzenia minimalnie o jedną trzecią, a maksymalnie o połowę.
- 11 Zgodnie z art. 139 ust. 2 Ley General de la Seguridad Social (powszechnej ustawy o zabezpieczeniu społecznym), zatwierdzonej królewskim dekretem ustawodawczym nr 1/1994 z dnia 20 czerwca 1994 r. (BOE nr 154 z dnia 29 czerwca 1994 r., s. 20658, zwanej dalej „LGSS”), pracownik trwale niezdolny do pracy w swoim zawodzie ma prawo do dożywotniej renty. Renta ta na podstawie art. 140 ust. 1 LGSS wynosi 55% podstawy otrzymywanej w wyniku podzielenia podstawy składek pracownika z 96 miesięcy poprzedzających zdarzenie ubezpieczeniowe przez 112.
- 12 Artykuł 109 ust. 1 LGSS stanowi, że podstawa składek od każdego rodzaju ryzyka i sytuacji podlegających ochronie w ramach ogólnego systemu zabezpieczeniowego, w tym wypadków i chorób zawodowych, składa się z sumy wynagrodzeń, bez względu na ich formę lub nazwę, do których pobierania pracownik ma w każdym miesiącu prawo, lub z wynagrodzenia miesięcznego, które rzeczywiście otrzymuje za pracę wykonaną w charakterze pracownika najemnego, jeżeli wysokość tego wynagrodzenia jest wyższa.
- 13 W celu ustalenia podstawy składek w przypadku skróconego wymiaru czasu pracy stosowanego do pracowników, którzy sprawują opiekę prawną i opiekują się dzieckiem poniżej sześciu lat, Reglamento General 2064/1995 sobre cotización y liquidación de otros derechos de la Seguridad Social (dekret królewski dotyczący składek i ustanowienia innych praw zabezpieczenia społecznego) z dnia 22 grudnia 1995 r.

(BOE nr 22 z dnia 25 stycznia 1996 r., s. 2295) odwołuje się do systemu składek z tytułu umów o pracę w niepełnym wymiarze godzin. Artykuł 65 tego dekrety stanowi, że w odniesieniu do pracowników najemnych, którzy zawarli umowę o pracę w niepełnym wymiarze i umowę o pracę pracownika pomocniczego podstawa składek od każdego rodzaju ryzyka i sytuacji podlegających ochronie w ramach omawianego systemu zabezpieczeniowego ustalana jest w oparciu o wynagrodzenie za przepracowane godziny.

- 14 Artykuł 14 Orden por la que se regula el convenio especial en el Sistema de la Seguridad Social (rozporządzenia regulującego szczególne porozumienie w ramach systemu zabezpieczeń społecznych) z dnia 18 lipca 1991 r. (BOE nr 181 z dnia 30 lipca 1991 r., s. 25114), które znajduje zastosowanie do osób, które sprawują opiekę prawną nad małoletnim dzieckiem, stanowi, że pracownicy, którzy na podstawie art. 37 ust. 5 tekstu skonsolidowanego statutu pracowników, zmienionego ustawą 39/1999, korzystają ze skróconego wymiaru czasu pracy, ponieważ opiekują się dzieckiem poniżej sześciu lat — przy jednoczesnym proporcjonalnym obniżeniu ich wynagrodzenia — mają prawo zawrzeć takie szczególne porozumienie w celu utrzymania takiej podstawy składek, jaka miała zastosowanie przed skróceniem wymiaru czasu pracy. Składki uiszczone na podstawie tego porozumienia szczególnego obejmują następujące sytuacje i rodzaje ryzyka: emeryturę, trwałą niezdolność do pracy, a także śmierć oraz uprawnienie do renty rodzinnej w następstwie zwykłej choroby lub wypadku innego niż wypadek przy pracy.

Postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

- 15 Z postanowienia odsyłającego wynika, że od dnia 17 grudnia 1986 r. E. Gómez-Limón Sánchez-Camacho była zatrudniona jako pomocniczy pracownik administracyjny w pełnym wymiarze czasu pracy w Alcampo SA, przedsiębiorstwie działającym w sektorze hipermarketów.
- 16 Z dniem 6 grudnia 2001 r. za zgodą pracodawcy E. Gómez-Limón Sánchez-Camacho na podstawie obowiązującego prawa skorzystała z możliwości skrócenia wymiaru czasu

pracy stosowanego do pracowników sprawujących opiekę nad dzieckiem w wieku poniżej sześciu lat, a w konsekwencji dzienny wymiar świadczonej przez zainteresowaną pracy wynosił dwie trzecie etatu.

- 17 Proporcjonalnie zostało zmniejszone także wynagrodzenie E. Gómez-Limón Sánchez-Camacho oraz, jako że nie zostało zawarte porozumienie szczególne, w takiej samej proporcji uległa także obniżeniu kwota uiszczanych w ramach systemu zabezpieczeń społecznych składek wpłacanych zarówno przez pracodawcę, jak i przez pracownika, które odpowiadały procentowo wysokości otrzymywanego wynagrodzenia.
- 18 W wyniku choroby niezwiązanej z pracą E. Gómez-Limón Sánchez-Camacho z uwagi na trudności fizyczne i funkcjonalne wszczęła postępowanie administracyjne, które zakończyło się decyzją INSS z dnia 30 czerwca 2004 r., w której stwierdzono, że jest ona całkowicie i trwale niezdolna do pracy w swoim zawodzie, i przyznano jej prawo do miesięcznej renty w wysokości 55% od podstawy wynoszącej 920,33 EUR.
- 19 Wskazana podstawa została obliczona w oparciu o składki rzeczywiście wpłacone do publicznego systemu zabezpieczenia społecznego w okresie podlegającym uwzględnieniu na podstawie prawa regulującego świadczenia, tj. w okresie od dnia 1 listopada 1998 r. do listopada 2004 r. W skład tej sumy wchodziły wszystkie składki wpłacane zarówno przez E. Gómez-Limón Sánchez-Camacho, jak i jej pracodawcę.
- 20 Zainteresowana wniosła sprawę do Juzgado de lo Social n° 30 w Madrycie, podnosząc, że nawet jeżeli sposób obliczenia renty uwzględnia składki rzeczywiście wpłacone, to zostały one proporcjonalnie pomniejszone o kwotę wynikającą ze skrócenia wymiaru czasu pracy w okresie objętym urlopem rodzicielskim, który został jej przyznany z uwagi na opiekę nad małoletnim dzieckiem, podczas gdy przysługująca jej renta powinna być liczona na podstawie kwoty składek odpowiadających pełnemu wymiarowi czasu pracy. Zdaniem skarżącej przyjęty sposób obliczania renty pozbawia praktycznej skuteczności środek mający na celu wspieranie równości wobec prawa oraz wyeliminowanie dyskryminacji ze względu na płeć.

W tych okolicznościach Juzgado de lo Social n° 30 w Madrycie postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Mając na względzie, iż przyznanie urlopu rodzicielskiego stanowi środek służący wspieraniu równości w sposób i w zakresie ustalonym swobodnie przez poszczególne państwa członkowskie w ramach minimalnych granic określonych dyrektywą 1996/34 [...] — czy możliwe jest, że korzystanie z takiego okresu urlopu rodzicielskiego — w przypadku skrócenia wymiaru czasu pracy i obniżenia wynagrodzenia z powodu opieki nad małoletnimi dziećmi — może mieć wpływ na prawa będące w trakcie nabywania przez pracownika lub pracownicę korzystających z tego urlopu rodzicielskiego oraz czy jednostki mogą powoływać się wobec instytucji publicznych państwa członkowskiego na zasadę zachowania praw nabytych lub będących w trakcie nabywania?

- 2) W szczególności — czy wyrażenie »prawa nabyte lub w trakcie nabywania« zawarte w klauzuli 2 [ust. 6] [Porozumienia ramowego w sprawie urlopu rodzicielskiego] obejmuje wyłącznie prawa związane z warunkami pracy i ma zastosowanie jedynie do umownego stosunku pracy z pracodawcą, czy przeciwnie, dotyczy również zachowania praw nabytych lub będących w trakcie nabywania w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, a także czy wymóg »ciągłości uprawnień do zabezpieczenia społecznego w różnych systemach«, o którym mowa w klauzuli 2 [ust. 8] [Porozumienia ramowego w sprawie urlopu rodzicielskiego] można uznać za spełniony w sposób rozpatrywany w niniejszej sprawie i zastosowany przez władze krajowe, a w stosownym przypadku — czy prawo do ciągłości uprawnień do zabezpieczenia społecznego jest wystarczająco jasne i konkretne, żeby można się było na nie powołać przed organami krajowymi państwa członkowskiego?

- 3) Czy przepisy wspólnotowe nie stoją na przeszkodzie istnieniu ustawodawstwa krajowego, zgodnie z którym w okresie skrócenia wymiaru czasu pracy z uwagi na urlop rodzicielski renta, jaka powinna być pobierana z tytułu niezdolności do pracy, ulega obniżeniu w porównaniu z tą, jaka miałaby zastosowanie przed tym urlopem, a także zmniejszeniu ulega wymiar i konsolidacja przyszłych świadczeń proporcjonalnie do skrócenia wymiaru czasu pracy i zmniejszenia wynagrodzenia?

- 4) Mając na względzie ciążący na sądach krajowych obowiązek dokonywania wykładni prawa krajowego w świetle obowiązków wynikających z dyrektywy, w celu umożliwienia w największym możliwym zakresie osiągnięcia celów normy wspólnotowej — czy obowiązek ten powinien stosować się również do ciągłości uprawnień do zabezpieczenia społecznego podczas korzystania z urlopu rodzicielskiego, a konkretnie w przypadkach częściowego urlopu lub pracy w niepełnym wymiarze, jak w niniejszej sprawie?

- 5) Czy w okolicznościach niniejszej sprawy zmniejszenie praw przyznanych i nabytych w dziedzinie zabezpieczenia społecznego w okresie urlopu rodzicielskiego może być uznane za bezpośrednią lub pośrednią dyskryminację sprzeczną z przepisami dyrektywy Rady 79/7[...], a tym samym sprzeczną z wymogiem równości i niedyskryminacji kobiet i mężczyzn zgodnie ze wspólną tradycją państw członkowskich w zakresie, w jakim zasada ta znajduje zastosowanie nie tylko do warunków pracy, ale także działań publicznych w dziedzinie ochrony socjalnej pracowników?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności

²² INSS i rząd hiszpański uważają, że pytanie pierwsze należy uznać za niedopuszczalne.

²³ Twierdzą oni, że pytaniu temu, sformułowanemu w sposób czysto hipotetyczny i ogólny, brakuje precyzji. Nie zostało bowiem wskazane ewentualne zaistnienie szczególnych okoliczności, które mogą mieć wpływ na prawa będące w trakcie nabywania przez pracownika korzystającego z urlopu rodzicielskiego.

- 24 W tym względzie należy przypomnieć, że w ramach postępowania, o którym mowa w art. 234 WE, opartego na wyraźnym rozdziale zadań sądów krajowych i Trybunału, ocena stanu faktycznego sprawy należy w pełni do sądu krajowego. Tak samo jedynie do sądu krajowego, przed którym zawisł spór i na którym spoczywa odpowiedzialność za przyszły wyrok, należy — przy uwzględnieniu okoliczności konkretnej sprawy — zarówno ocena, czy do wydania wyroku jest mu niezbędne uzyskanie orzeczenia prejudycjalnego, jak i ocena znaczenia pytań, które zadaje Trybunałowi. W konsekwencji jeśli postawione pytania dotyczą wykładni prawa wspólnotowego, Trybunał jest co do zasady zobowiązany do wydania orzeczenia (zob. w szczególności wyroki: z dnia 25 lutego 2003 r. w sprawie C-326/00 IKA, Rec. s. I-1703, pkt 27; z dnia 12 kwietnia 2005 r. w sprawie C-145/03 Keller, Zb.Orz. s. I-2529, pkt 33; z dnia 22 czerwca 2006 r. w sprawie C-419/04 Conseil général de la Vienne, Zb.Orz. s. I-5645, pkt 19).
- 25 Jednakże Trybunał orzekł także, że w wyjątkowych okolicznościach to do Trybunału należy ocena okoliczności, w jakich sąd krajowy wystąpił z pytaniem prejudycjalnym, w celu zbadania swojej własnej właściwości (zob. podobnie wyrok z dnia 16 grudnia 1981 r. w sprawie 244/80 Foglia, Rec. s. 3045, pkt 21). Odmowa udzielenia odpowiedzi na pytanie prejudycjalne postawione przez sąd krajowy jest możliwa jedynie wtedy, gdy żądana wykładnia prawa wspólnotowego w sposób oczywisty nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem sporu toczącego się przed sądem krajowym, gdy problem ma charakter hipotetyczny lub też gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia przydatnej odpowiedzi na pytania, które zostały mu postawione (zob. w szczególności wyroki: z dnia 13 marca 2001 r. w sprawie C-379/98 PreussenElektra, Rec. s. I-2099, pkt 39; z dnia 22 stycznia 2002 r. w sprawie C-390/99 Canal Satélite Digital, Rec. s. I-607, pkt 19).
- 26 W niniejszej sprawie spór przed sądem krajowym dotyczy prawa do renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy nabytego przez pracownicę w trakcie korzystania przez nią urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze, czyli okresu, podczas którego składki w ramach systemu prawnego zabezpieczeń społecznych, do którego należała, były wpłacane proporcjonalnie do otrzymywanego przez nią wynagrodzenia, czego konsekwencją było przyznanie zainteresowanej renty niższej niż ta, która zostałaby jej przyznana, gdyby kontynuowała ona pracę w pełnym wymiarze.
- 27 Wynika stąd, że poprzez pytanie pierwsze sąd krajowy zmierza zasadniczo do ustalenia, po pierwsze, co się tyczy urlopu rodzicielskiego, czy klauzula 2 ust. 6 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego stoi na przeszkodzie, przy obliczaniu

renty pracownika z tytułu trwałej niezdolności do pracy, uwzględnianiu wpłaconych składek, które zostały obniżone proporcjonalnie do otrzymywanego za ten okres wynagrodzenia, i wymaga uwzględnienia składek odpowiadających wynagrodzeniu w pełnym wymiarze. Sąd ten dąży, po drugie, do ustalenia, czy na tę klauzulę jednostki mogą powoływać się przed sądem krajowym przeciwko instytucjom publicznym.

28 Wydaje się zatem, że pytanie pierwsze ma związek z przedmiotem sporu toczącego się przed sądem krajowym, tak jak został on opisany przez sąd krajowy, i że odpowiedź na to pytanie może być użyteczna w celu ustalenia, czy porozumienie ramowe dotyczące urlopu rodzicielskiego stoi na przeszkodzie zastosowaniu wspomnianego rozwiązania.

29 Z tego wynika, że pytanie pierwsze jest dopuszczalne.

W przedmiocie pytań od pierwszego do czwartego

30 Celem udzielenia użytecznej odpowiedzi pozwalającej sądowi krajowemu na rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu należy przeformułować pytania pierwsze, drugie i czwarte, z których każde ma dwie części, i dokonać oceny wszystkich czterech pytań pod względem wątpliwości, które zostały w nich podniesione, ale w kolejności innej niż ta, w której zostały one przedstawione.

31 Wydaje się, że część pierwsza pytania drugiego pozostaje w ścisłym związku z pytaniem pierwszym opisanym w pkt 27 niniejszego wyroku i że należy dokonać jej oceny w szczególności w związku z częścią pierwszą pytania pierwszego, pytaniem trzecim i częścią drugą pytania czwartego.

W przedmiocie części drugiej pytania pierwszego

- ³² W drugiej części pytania pierwszego sąd krajowy zwraca się zasadniczo o ustalenie, czy na klauzulę 2 ust. 6 porozumienia ramowego jednostki mogą powoływać się przed sądami krajowymi przeciwko instytucjom publicznym.
- ³³ W tym kontekście z utrwalonego orzecznictwa wynika, że w każdym przypadku, gdy przepisy dyrektywy okazują się, ze względu na swoją treść, bezwarunkowe i wystarczająco precyzyjne, jednostki mają prawo powoływać się na nie przed sądami krajowymi wobec państwa, w szczególności gdy występuje ono w charakterze pracodawcy (zob. w szczególności podobnie wyroki: z dnia 26 lutego 1986 r. w sprawie 152/84 Marshall, Rec. s. 723, pkt 46, 49; z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie C-187/00 Kutz-Bauer, Rec. s. I-2741, pkt 69, 71; a także z dnia 15 kwietnia 2008 r. w sprawie C-286/06 Impact, Zb.Orz. s. I-2483, pkt 57).
- ³⁴ Jak stwierdził Trybunał, powyższe orzecznictwo można stosować odpowiednio do porozumień, które tak jak porozumienie ramowe dotyczące urlopu rodzicielskiego są wynikiem dialogu prowadzonego na podstawie art. 139 ust. 1 WE pomiędzy partnerami społecznymi na poziomie wspólnotowym i które są wykonywane, zgodnie z art. 139 ust. 2 WE, przez dyrektywę przyjętą przez Radę Unii Europejskiej, której stanowią integralną część (zob. ww. wyrok w sprawie Impact, pkt 58; wyrok z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawach połączonych od C-378/07 do C-380/07 Angelidaki i in., Zb.Orz. s. I-3071, pkt 195).
- ³⁵ Klauzula 2 ust. 6 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego nakłada obowiązek zachowania w niezmienionej formie aż do zakończenia urlopu rodzicielskiego uprawnień nabytych lub będących w trakcie nabywania przez pracownika w chwili rozpoczęcia urlopu rodzicielskiego, a także stosowania tych uprawnień po zakończeniu urlopu ze wszystkimi zmianami zaszłymi w tym czasie.

36 Wspomniana klauzula 2 ust. 6 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego, która ma na celu uniknięcie jakiegokolwiek naruszenia praw pracowników, którzy zdecydowali się skorzystać z urlopu rodzicielskiego, zobowiązuje w sposób ogólny i jednoznaczny zarówno instytucje publiczne, jak i pracodawców, do uznania praw już nabytych i praw będących w trakcie nabywania na początku urlopu rodzicielskiego oraz do zagwarantowania, że po zakończeniu tego urlopu pracownicy będą mogli zachować ciągłość w nabywaniu tych uprawnień, tak jakby urlop nie miał miejsca. W związku z powyższym treść klauzuli 2 ust. 6 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego zdaje się być wystarczająco jasna, żeby jednostki mogły się powołać na ten przepis i żeby sąd mógł go stosować (zob. analogicznie ww. wyrok w sprawie Marshall, pkt 52).

37 W konsekwencji na część drugą pytania pierwszego należy odpowiedzieć w ten sposób, że na klauzulę 2 ust. 6 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego jednostki mogą powoływać się przed sądami krajowymi.

W przedmiocie części pierwszej pytania pierwszego, części pierwszej pytania drugiego, pytania trzeciego i części drugiej pytania czwartego

38 W części pierwszej pytania pierwszego, części pierwszej pytania drugiego, pytaniu trzecim i części drugiej pytania czwartego, których oceny należy dokonać łącznie, sąd krajowy dąży zasadniczo do ustalenia, czy klauzula 2 ust. 6 i 8 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego stoi na przeszkodzie uwzględnieniu, przy obliczaniu renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy pracownika, faktu korzystania przez niego z urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze, w trakcie którego opłacał on składki i nabył uprawnienia do renty proporcjonalnie do otrzymywanego wynagrodzenia, czego konsekwencją jest przyznanie mu renty niższej niż ta, która zostałaby mu przyznana, gdyby kontynuował on pracę w pełnym wymiarze.

39 Zarówno z treści klauzuli 2 ust. 6 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego, jak i z kontekstu, w jaki się ona wpisuje, wynika, że przepis ten ma na celu uniknięcie utraty praw wynikających ze stosunku pracy, nabytych lub będących w trakcie nabywania, którymi pracownik dysponuje już w momencie rozpoczęcia urlopu rodzicielskiego, i zagwarantowanie, że po zakończeniu tego urlopu — w odniesieniu do tych praw — znajdzie się on w takiej samej sytuacji, w jakiej

znajdywał się przed urlopem. Prawa wynikające ze stosunku pracy to te, z których pracownik korzysta w dniu rozpoczęcia urlopu.

40 Klauzula 2 ust. 6 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego nie reguluje jednak praw i obowiązków wynikających ze stosunku pracy podczas urlopu rodzicielskiego, które zgodnie z tą klauzulą 2 ust. 7 określane są przez państwa członkowskie lub pracodawców i pracowników. Tym samym omawiana klauzula odsyła do prawa krajowego i do układów zbiorowych w celu określenia statusu umowy o pracę lub stosunku zatrudnienia, w tym zakresu, w jakim pracownik na okres tego urlopu zachowuje ciągłość w nabywaniu praw względem pracodawcy, a także w ramach zawodowych systemów zabezpieczenia społecznego.

41 Ciągłość nabywania przyszłych praw na podstawie ustawowych systemów zabezpieczenia społecznego w okresie urlopu rodzicielskiego nie została też uregulowana w sposób wyraźny w porozumieniu ramowym dotyczącym urlopu rodzicielskiego. W każdym razie klauzula 2 ust. 8 wspomnianego porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego odsyła do prawa krajowego celem oceny i rozstrzygnięcia wszystkich kwestii z zakresu zabezpieczenia społecznego w związku z tym porozumieniem. W związku z tym do państw członkowskich należy ustalenie zakresu, w jakim pracownik będzie mógł zachować ciągłość w nabywaniu praw z zakresu zabezpieczenia społecznego w okresie korzystania z urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze.

42 W każdym razie, o ile prawdą jest, że zarówno pkt 10, jak i pkt 11 zasad ogólnych wspomnianego porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego, podobnie jak klauzula 2 ust. 8 tego porozumienia, odnoszą się do zachowania praw z zakresu zabezpieczenia społecznego w okresie, w którym pracownik korzystał z urlopu rodzicielskiego, bez nakładania na państwa członkowskie konkretnego zobowiązania w tym względzie, to nie zmienia to jednak faktu, że nabycie praw do przyszłych świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego w tym okresie nie stanowi przedmiotu omawianego porozumienia ramowego.

43 Z tego wynika, że klauzula 2 ust. 6 i 8 tego porozumienia ramowego nie nakłada na państwa członkowskie obowiązku zagwarantowania pracownikom, że podczas okresu,

w którym korzystają oni z urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze, zachowają oni ciągłość w nabywaniu praw do przyszłych świadczeń w taki sam sposób, jakby kontynuowali pracę w pełnym wymiarze.

- 44 W konsekwencji na część pierwszą pytania pierwszego, część pierwszą pytania drugiego, pytanie trzecie i część drugą pytania czwartego należy odpowiedzieć w ten sposób, że klauzula 2 ust. 6 i 8 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu, przy obliczaniu renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy pracownika, faktu korzystania przez niego z urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze, w trakcie którego opłacał on składki i nabył uprawnienia do renty proporcjonalnie do otrzymywanego wynagrodzenia.

W przedmiocie części pierwszej pytania czwartego i części drugiej pytania drugiego

- 45 W części pierwszej pytania czwartego i części drugiej pytania drugiego, które należy zbadać łącznie, sąd krajowy dąży zasadniczo do ustalenia, czy klauzulę 2 ust. 8 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego należy interpretować w taki sposób, że wymaga ona od państw członkowskich zapewnienia ciągłości w otrzymywaniu świadczeń z zabezpieczenia społecznego podczas trwania urlopu rodzicielskiego i czy jednostki mogą powoływać się na tę klauzulę przed sądami krajowymi przeciwko instytucjom publicznym.

- 46 W tym względzie należy podkreślić po pierwsze, że klauzula 2 ust. 3 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego odsyła do ustaw lub układów zbiorowych w państwach członkowskich celem ustalenia warunków dostępu do urlopu rodzicielskiego i sposobu korzystania z tego urlopu, jednak ustalenia tego należy dokonać z poszanowaniem minimalnych wymogów ustanowionych w porozumieniu ramowym dotyczącym urlopu rodzicielskiego.

- 47 Po drugie, choć klauzula 2 ust. 8 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego odsyła także do prawa państw członkowskich celem oceny i rozstrzygnięcia wszystkich kwestii z zakresu zabezpieczenia społecznego związanych z tym porozumieniem, to jednak jedynie zaleca ona uwzględnienie znaczenia ciągłości praw do świadczeń z zabezpieczenia społecznego w okresie urlopu rodzicielskiego w różnych systemach, zwłaszcza w systemie opieki zdrowotnej.
- 48 Ponadto zarówno treść klauzuli 2 ust. 8, jak i fakt, że porozumienie ramowe dotyczące urlopu rodzicielskiego zostało zawarte przez partnerów społecznych reprezentowanych przez organizacje międzybranżowe, wskazują, że omawiane porozumienie nie może nakładać obowiązków na krajowe zakłady ubezpieczeń społecznych, które nie były stronami tego porozumienia.
- 49 Ponadto zgodnie z pkt 11 przesłanek ogólnych porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego państwa członkowskie powinny również, jeżeli będzie to właściwe ze względu na krajowe uwarunkowania i sytuację budżetową, rozważyć zachowanie uprawnień do odpowiednich świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego, przysługujących podczas minimalnego okresu urlopu rodzicielskiego.
- 50 Z powyższego wynika, że klauzula 2 ust. 8 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego nie nakłada na państwa członkowskie żadnego obowiązku zapewnienia pracownikowi ciągłości w otrzymywaniu świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego podczas trwania urlopu rodzicielskiego oraz nie definiuje praw pracowników. W związku z tym — bez potrzeby badania, czy postanowienia klauzuli 2 ust. 8 są bezwarunkowe i wystarczająco jasne — jednostki nie mogą powoływać się na omawianą klauzulą przed sądami krajowymi przeciwko instytucjom publicznym.
- 51 W konsekwencji na część pierwszą pytania czwartego i część drugą pytania drugiego należy odpowiedzieć w ten sposób, że klauzula 2 ust. 8 porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego nie nakłada obowiązków na państwa członkowskie, z wyjątkiem obowiązku dokonywania oceny i rozstrzygania kwestii z zabezpieczenia społecznego związanych z tym porozumieniem zgodnie z prawem krajowym. Klauzula ta w szczególności nie wymaga od państw członkowskich, żeby zapewniały prawo do ciągłości w otrzymywaniu świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego podczas

trwania urlopu rodzicielskiego. Na rzeczoną klauzulę 2 ust. 8 jednostki nie mogą się powoływać przed sądami krajowymi przeciwko instytucjom publicznym.

W przedmiocie pytania piątego

- 52 Poprzez pytanie piąte sąd krajowy dąży zasadniczo do ustalenia, czy zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn, a w szczególności zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn w zakresie zabezpieczenia społecznego w rozumieniu dyrektywy Rady 79/7, stoi na przeszkodzie temu, żeby podczas urlopu rodzicielskiego o niepełnym wymiarze pracownik nabywał prawa do renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy proporcjonalnie do wymiaru wykonywanej pracy i otrzymywanego wynagrodzenia, nie zaś tak jakby pracował w pełnym wymiarze.
- 53 Na wstępie należy stwierdzić, że ustawodawstwo krajowe, takie jak w sprawie przed sądem krajowym, nie stanowi dyskryminacji bezpośredniej, ponieważ znajduje jednakowe zastosowanie do pracowników płci żeńskiej i męskiej. Należy zatem zbadać, czy może ono stanowić dyskryminację pośrednią.
- 54 Z utrwalonego orzecznictwa wynika, że pośrednia dyskryminacja ma miejsce wówczas, gdy stosowanie przepisu krajowego — choćby sformułowanego w sposób neutralny — powoduje pogorszenie sytuacji znacznie większej liczby kobiet niż mężczyzn (zob. w szczególności wyroki: z dnia 27 października 1998 r. w sprawie C-411/96 Boyle i in., Rec. s. I-6401, pkt 76; z dnia 21 października 1999 r. w sprawie C-333/97 Lewen, Rec. s. I-7243, pkt 34).
- 55 W tym względzie należy wskazać, tak jak wskazał sąd krajowy, że w celu poświęcenia się wychowywaniu dzieci kobiety dużo częściej niż mężczyźni decydują się na zmniejszenie wymiaru czasu pracy, któremu towarzyszy proporcjonalne obniżenie wynagrodzenia, a co za tym idzie — zmniejszenie uprawnień z zakresu zabezpieczenia społecznego wynikających ze stosunku pracy.

- 56 Z utrwalonego orzecznictwa wynika jednak, że dyskryminacja polega na stosowaniu różnych zasad w porównywalnych sytuacjach lub też na stosowaniu tej samej zasady w różnych sytuacjach (zob. w szczególności ww. wyroki: w sprawie Boyle, pkt 39; w sprawie Lewen, pkt 36).
- 57 I tak pracownik korzystający z urlopu rodzicielskiego przysługującego mu na podstawie dyrektywy 96/34 wdrażającej porozumienie ramowe dotyczące urlopu rodzicielskiego, według jednej z zasad zdefiniowanych w prawie krajowym lub w układzie zbiorowym, pracując w niepełnym wymiarze, tak jak w sprawie przed sądem krajowym, znajduje się w szczególnej sytuacji, która nie może być zrównana z sytuacją mężczyzny lub kobiety pracujących w pełnym wymiarze (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Lewen, pkt 37).
- 58 Rozpatrywane w tej sprawie uregulowanie krajowe przewiduje, że wysokość renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy obliczana jest w oparciu o składki rzeczywiście wpłacone przez pracodawcę i pracownika w okresie referencyjnym, który w niniejszej sprawie wynosi osiem lat przed zaistnieniem zdarzenia objętego ubezpieczeniem. Skoro podczas urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze pracownik otrzymuje wynagrodzenie w niższej wysokości z uwagi na zmniejszenie wymiaru czasu pracy, to składki, stanowiące pewien procent wynagrodzenia, zostają również obniżone, z czego z kolei wynika różnica w nabywaniu praw do przyszłych świadczeń z zabezpieczenia społecznego pomiędzy pracownikami pracującymi w pełnym wymiarze a pracownikami korzystającymi z urlopu rodzicielskiego o niepełnym wymiarze.
- 59 Należy przypomnieć w tym względzie, że Trybunał już miał okazję orzec, że prawo wspólnotowe nie wyklucza obliczania emerytury na zasadzie *pro rata temporis* w przypadku zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu. Poza bowiem liczbą lat pracy urzędnika uwzględnienie okresu czasu pracy rzeczywiście świadczonej przez daną osobę w trakcie jej kariery zawodowej w porównaniu do osoby, która przez cały czas trwania swojej kariery zawodowej wykonywała pracę w pełnym wymiarze godzin, stanowi obiektywne kryterium i nie ma związku z dyskryminacją ze względu na płeć, jednocześnie umożliwiając proporcjonalne obniżenie uprawnień emerytalnych (zob. w odniesieniu do służby publicznej wyrok z dnia 23 października 2003 r. w sprawach połączonych C-4/02 i C-5/02 *Schönheit i Becker*, Rec. s. I-12575, pkt 90, 91).

- ⁶⁰ Co się tyczy dyrektywy 79/7 należy dodać, że zgodnie ze swym motywem pierwszym i art. 1 ma ona na celu stopniowe wprowadzanie w życie zasady równego traktowania w dziedzinie zabezpieczenia społecznego. Zgodnie z art. 7 ust. 1 lit. b) tej dyrektywy państwa członkowskie mają prawo do wyłączenia z jej zakresu nabywania praw do świadczeń z ustawowych systemów zabezpieczenia społecznego na podstawie okresów przerwy w wykonywaniu pracy ze względu na wychowywanie dzieci.
- ⁶¹ Z tego wynika, że uregulowania dotyczące nabywania praw do świadczeń z zabezpieczenia społecznego na podstawie okresów przerw w wykonywaniu pracy ze względu na wychowywanie dzieci w dalszym ciągu należą do zakresu właściwości państw członkowskich (zob. wyrok z dnia 11 lipca 1991 r. w sprawie C-31/90 Johnson, Rec. s. I 3723, pkt 25).
- ⁶² Z orzecznictwa i z dyrektywy 79/7 wynika bowiem, że państwa członkowskie nie są w żaden sposób zobowiązane do przyznawania korzyści z zakresu zabezpieczenia społecznego osobom, które wychowywały potomstwo, lub do przyznawania uprawnień do świadczeń wynikających z okresów przerwy w aktywności zawodowej z powodu wychowywania potomstwa (zob. analogicznie wyrok z dnia 13 grudnia 1994 r. w sprawie C-297/93 Grau-Hupka, Rec. s. I-5535, pkt 27).
- ⁶³ W konsekwencji należy odpowiedzieć na pytanie piąte, że zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn, w szczególności zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego w rozumieniu dyrektywy Rady 79/7, nie stoi na przeszkodzie temu, żeby podczas urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze pracownik nabywał prawa do renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy proporcjonalnie do wykonywanej pracy i otrzymywanego wynagrodzenia, nie zaś tak, jakby pracował w pełnym wymiarze.

W przedmiocie kosztów

⁶⁴ Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem; do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (trzecia izba) orzeka, co następuje:

- 1) Na klauzulę 2 ust. 6 Porozumienia ramowego w sprawie urlopu rodzicielskiego, zawartego w dniu 14 grudnia 1995 r., które stanowi załącznik do dyrektywy Rady 96/34/WE z dnia 3 czerwca 1996 r. w sprawie porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego, zawartego przez UNICE, CEEP oraz ETUC, jednostki mogą się powoływać przed sądami krajowymi.
- 2) Klauzula 2 ust. 6 i 8 Porozumienia ramowego w sprawie urlopu rodzicielskiego nie stoi na przeszkodzie uwzględnianiu, przy obliczaniu renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy pracownika, faktu korzystania przez niego z urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze, w trakcie którego opłacał on składki i nabył uprawnienia do renty proporcjonalnie do otrzymywanego wynagrodzenia.
- 3) Klauzula 2 ust. 8 Porozumienia ramowego w sprawie urlopu rodzicielskiego nie nakłada obowiązków na państwa członkowskie, z wyjątkiem obowiązku dokonywania oceny i rozstrzygania kwestii z zabezpieczenia społecznego związanych z tym porozumieniem zgodnie z prawem krajowym. Klauzula ta w szczególności nie wymaga od państw członkowskich, żeby zapewniły prawo do ciągłości w otrzymywaniu świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego podczas trwania urlopu rodzicielskiego. Na rzeczoną klauzulę 2 ust. 8 jednostki nie mogą się powoływać przed sądami krajowymi przeciwko instytucjom publicznym.

- 4) Zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn, a w szczególności zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego w rozumieniu dyrektywy Rady 79/7 z dnia 19 grudnia 1978 r. w sprawie stopniowego wprowadzania w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego nie stoi na przeszkodzie temu, żeby podczas urlopu rodzicielskiego w niepełnym wymiarze pracownik nabywał prawa do renty z tytułu trwałej niezdolności do pracy proporcjonalnie do wykonywanej pracy i otrzymywanego wynagrodzenia, nie zaś tak, jakby pracował w pełnym wymiarze.

Podpisy